

3. Kamenné objekty na budovách

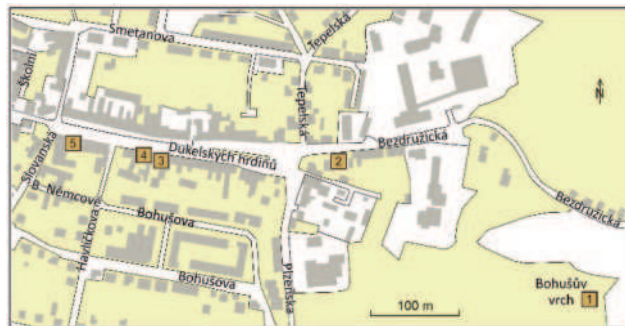
Budovy města Planá jsou rozmístěny ve třech historických částech města⁴². Nejstarší část Plané leží na východě a byla označována jako „Petrské předměstí“ nebo „Čtvrť II“⁴³. Dnešní centrum města kolem náměstí Svobody bylo dříve označováno jako „Čtvrť I“; po staletí bylo vždy centrálním tržištěm. Na západě k němu přiléhá „Zámecké předměstí“ („Čtvrť III“), které vzniklo kolem zámku.

3.1 Budovy Petrského předměstí

Petrské předměstí, také nazývané Staré město sv. Petra a Pavla, je nejstarší částí města Planá (obr. 3-1).⁴⁴ Avšak v průběhu raného vývoje města jeho význam ustoupil do pozadí; „jádem“ města se brzy stala Čtvrť I, dnešní centrum. Kamenné objekty Petrského předměstí jsou vyznačeny na obrázku 3-2.

Obr. 3-1: Pohled na domy „letní strany“ Petrského předměstí v ulici Dukelských hrdinů. / Blick auf die Häuser der „Sommerseite“ der Petersvorstadt in der Straße Dukelských hrdinů.

Obr. 3-2: Mapa kamenných objektů na tzv. Petrském předměstí mezi Bohušovým vrchem a dnešním centrem města, náměstím Svobody. Zdroj: Geoportál ČÚZK a www.mapy.cz. / Karte der Steinobjekte in der sog. Petersvorstadt zwischen dem Bohušův vrch (Bohuschaberg) und dem heutigen Stadtzentrum am Svoboda-Platz. Datenquelle: Geoportal der Tschechischen Republik und www.mapy.cz.

Petrské předměstí, stejně jako náměstí Svobody (dříve Ringplatz), bylo rozděleno na letní a zimní stranu.⁴⁵ Domy po obou stranách tohoto náměstí, ležícího směrem od východu k západu, stojí zpravidla hřebenem rovnoběžně s osou náměstí. Domy jsou dnes téměř všechny nově omítnuté; staré kamenné podezdívky jsou vidět jen zřídka a existuje pouze jeden jediný starý kamenný vchodový portál, velmi propracovaný, na budově bývalé spořitelny (Triola) podél ulice Dukelských hrdinů na „Zimní straně“, tedy na jižní straně.

Rozhledna Bohušův vrch

Rozhledna postavená v letech 1908/1909 stojí na Bohušově vrchu, vysoko nad Petrským předměstím, dříve zvaném také Šibeniční vrch (obr. 3-2: č. 1).⁴⁶ O toto prostranství se staral „Ozeleňovací a okrašlovací spolek“, který jeho údržbu financoval z vybraného vstupného.⁴⁷

Věž má podezdívku z dvojslídne žuly; vše ostatní bylo postaveno výhradně z cihel. Kolem soklu byly položeny různé desky ze středně zrnité až hrubozrné žuly.

Točité schodiště uvnitř věže vede až k prosklené vyhlídce (obr. 3-3).

Odtud se naskýtá nádherný pohled na město a okolní kopcovitou krajinu. Na vrcholu kopce leží kolem dokola větší kamenné bloky. Jsou z velmi tvrdé ruly, s asi jeden centimetr silnými pruhy z načervenalého živce a křemene. Během probíhající metamorfózy tedy muselo dojít k částečnému roztavení horniny. Podle geologické mapy sestává vrch ze slídové břidlice, ruly jsou vyznačené západně kousek dál.⁴⁸ Přechod mezi jednotlivými typy hornin je však plynulý.

Obr. 3-3: Uvnitř cihlové rozhledny vedou k vyhlídkové plošině železné točité schody. / Im Inneren des aus Ziegeln gemauerten Aussichtsturms führt eine eiserne Wendeltreppe zur Aussichtsplattform.

Kostel sv. Petra a Pavla

Kostel sv. Petra a Pavla, krátce také nazývaný kostel sv. Petra, je jedním z nejstarších kostelů v Čechách.⁴⁹ Stojí

na úpatí Bohušova vrchu na východním konci Petrského předměstí (obr. 3-2: č. 2.; obr. 3-4). Přesné stáří kostela není známo; existují domněnky, že byl postaven již ve 12. století.⁵⁰ Jeho architektonické prvky lze zařadit do přechodného období od románského ke gotickému stylu.⁵¹

Obr. 3-4: Kostel sv. Petra a Pavla na Petorském předměstí Plané s kašnou a žulovým reliéfem – pohled od severovýchodu. / Kirche

St. Peter und Paul in der Petersvorstadt von Planá von Nordosten mit dem davorstehenden Röhrkasten und dem Granitrelief.

Archeologické průzkumy odhalily, že stavba byla postavena na slovanském pohřebišti: zdá se, že lidé zde žili již od 10. století. V roce 1251 je v Plané poprvé zmíněn kostel, přičemž se zřejmě jedná o kostel ve „Starém městě“, protože dnešní farní kostel Nanebevzetí Panny Marie zřejmě v tuto dobu teprve vznikal.⁵² Kostel sv. Petra

a Pavla byl nazýván také „kostel u 14 lip“, protože byl dlouhou dobu obklopen čtrnácti lipami, které byly pokáceny roku 1728.⁵³ Na kostelním hřbitově byly hroby mnoha starých měšťanských rodin. Z náhrobků se žádný nedochoval.⁵⁴

Obr. 3-5: Románský žulový portál na jižní straně kostela sv. Petra a Pavla. Po dlouhou dobu byl zazděný, takže je dobře zachovalý. / Romanisches Portal aus Granit an der Südseite der

Kirche St. Peter und Paul. Das ist gut erhalten, weil es lange Zeit eingemauert war.

Poté co kostel sv. Petra a Pavla po několik století sloužil jako místo konání bohoslužeb, postihl jej politováníhodný osud, když byl za císaře JOSEFA v roce 1787 sekularizován, uzavřen a následně vydražen.⁵⁵ Jedním

z mnoha následujících majitelů budovy kostela byl kníže PROSPER VON SINZENDORF.⁵⁶ Ten nechal odstranit kostelní věž a budovu poté užíval jako stodolu.⁵⁷ Až roku 1936 byla zchátralá stavba, sotva vypadající jako kostel, prodána papežskému notáři JOSEFU SINIKOVI a jeho sestře, kteří tento historický, kulturně vysoce cenný objekt nechali od roku 1937 renovovat.⁵⁸

Kostel má zdi silné až jeden a půl metru a je z velké části omítnut a obílen. Na základech zdí lze rozeznat podezdívku z lomového kamene, převážně amfibolitu.

Zřejmě nejstarší sochařsky opracovaný kamenný objekt města Plané se nalézá na jižní straně kostela sv. Petra. Jedná se o dvoustupňový portál s půlkruhovým záklenkem, jehož vnitřní oblouk je odsazený mírně dovnitř (obr. 3-5). Vnější rám tvoří 15 kamenných prvků s obloukovým vlysem, vnitřní oblouk není profilovaný. Na fotografiích z počátku 20. století je vidět, že portál byl zazděný a rostl před ním strom.⁵⁹

a

b

Obr. 3-6: Detaily portálu na jižní straně: a – zbytky červeně na žulovém kameni. b – kousky tmavého amfibolitu vložené mezi žulové kameny pro vyrovnání mezer. / Details des Portals an der Südseite: a – Reste einer roten Farbfassung auf dem Granitstein. b – Abstandshalter aus dunklem Amphibolit zwischen den Granitsteinen.

Obr. 3-7: Rohové kameny ze žuly a světle šedého trachytu s černými dendrity oxidu manganu na severozápadním rohu budovy kostela. / Eckblöcke aus Granit und hellgrauem Trachyt mit schwarzen Manganoxid-Dendriten an der Northwest-Ecke des Kirchengebäudes.

Segmenty byly zhotoveny ze střednězrné dvojslídne žuly a vykazují zbytky původního barevného, červeného nátěru (obr. 3-6a). Mezi velmi staré, částečně poškozené kameny byly pro vyrovnání vloženy ojedinělé kousky amfibolitu (obr. 3-6b).

Kamenné kvádry byly použity také na rozích kostela (obr. 3-7). Jsou především ze střednězrné dvojslídne žuly, ale nalezneme zde také pegmatitické žuly. Některé z rohových kamenů jsou červeně zbarvené, což lze přičíst požáru; kostel a předměstí byly na konci třicetileté války vypáleny Švédy. Na severozápadním rohu byl později vložen blok trachytu s tmavými skvrnami oxidu manganu. Trachyt pochází ze Špičáku u Teplé.⁶⁰

Žulová dlažba v domě čp. 99

Mnohé vjezdy do starých domů jsou vydlážděny velkými žulovými deskami, které byly v Bavorsku nazývány „Gredplatten“ pro jejich rovný (= geraden) povrch

(obr. 3-2: č. 3; obr. 3-8). Tyto desky jsou ze žuly z okolí Plané, v domě čp. 99 typicky z velmi rozšířené porfyrické žuly. Desky o ploše až téměř půl metru čtverečního mohly být také snadno získávány z velkých bočníkovitých balvanů štípáním pomocí klínů.

Obr. 3-8: Velké „rovnné desky“ jako dlažba průjezdu domu čp. 99 na Petrském předměstí. Tyto desky pocházejí z těžby z kamenných kup a lomů západně od Plané. / Große „Gredplatten“ als Pflaster in der Durchfahrt des Gebäudes Nr. 99 in der Petersvorstadt. Diese Platten stammen aus den Abbauen in Steinhalden und in den Steinbrüchen westlich von Planá.

Kamenný portál domu čp. 101

Dům čp. 101 (dříve čp. 82/II) na ulici Dukelských hrdinů zdobí žulový portál (obr. 3-2: č. 4, obr. 3-9).⁶¹ V seznamu domů z roku 1787 je jako majitel uveden ANTON KRONER, roku 1939 ANTON a MARIE KRONEROVI.⁶² Marie Kroner je patrně osoba, která roku 1939 zemřela a je pohřbena v rodinné hrobce u západní hřbitovní zdi.⁶³

Vnější tvar barokního portálu je obdélníkový s kulatým dveřním obloukem. Portál je postaven symetricky a sestává z těchto kamenných prvků: jednoduchého soklu, který se ve směru ke dveřnímu otvoru dolů poněkud rozšiřuje, avšak je tvarován neobvykle

konkávě; ze sloupu; stejně profilovaného kamenného kvádrů, tvořícího hlavicí, a vlastního dveřního oblouku. Všechny kamenné prvky mají na přední straně jednoduchý profil.

Obr. 3-9: Portál domu čp. 101 v ulici Dukelských hrdinů z jemnozrnné žuly. / Granitportal am Gebäude Nr. 101 in der Dukelských hrdinů-Straße aus feinkörnigem Granit.

Obr. 3-10: Svorník z roku 1760 se zkratkou motto jezuitů „Omina Ad Maiorem Dei Gloriam“. / Der Schlussstein von 1760 mit dem Wahlspruch der Jesuiten: „Omina Ad Maiorem Dei Gloriam“.

Lichoběžníkový svorník nahoře (obr. 3-10) má profilovaný rám s následujícím nápisem: „OAMDG / F S R / 1760“. O.A.M.D.G. je zkratka latinského motto jezuitů, „Omina Ad Maiorem Dei Gloriam“; přeloženo „Vše pro větší slávu Boží!“. ⁶⁴ Roku 1760 byl dům zřejmě renovován nebo přestavěn. Co znamenají písmena „F S R“, není jasné; mohlo by se jednat o iniciály tehdejšího majitele domu.

Kamenný portál je z jemnozrnné dvojslídne žuly s převahou biotitu. Vykazuje zbytky barevného nátěru. Portál zřejmě přestál bez úhony požár v roce 1874, ačkoliv dům vyhořel, stejně jako domy 7 až 19 a 72 až 101 (včetně 82). ⁶⁵

Budova bývalé spořitelny (Triola)

V roce 1861 bylo rozhodnuto o zřízení městské „Sparkassy“ – spořitelny. ⁶⁶ Budova byla postavena až v roce 1875 a dnes nese číslo popisné 109 (obr. 3-2: č. 5, obr. 3-11a). ⁶⁷ Jako stavební pozemky byly zvoleny pozemky po vyhořelých domech 89/II a 90/II, tyto domy padly za obětí plamenům v předešlém roce při již zmíněném velkém požáru na Petrském předměstí. ⁶⁸

Budova postavená ve stylu novorenesance má bohatě zdobenou, žlutě a bíle natřenou omítku. Je rozdělená do tří částí; střední díl budovy poněkud vystupuje a vstupní portál je orámovaný sloupy (obr. 3-11b). Dva vnitřní sloupy stojí volně, dva vnitřní pilastry jsou spojené se zdí domu.

Všechny sloupy a pilastry stojí na podstavcích a mají načervenalou barvu. Ze vzdálenosti několika metrů se zdají být z červeného vápence či pískovce, při bližším pohledu však zjistíme, že jsou z dvojslídne žuly s poměrně velkým množstvím muskovitu. Kámen byl červeně natřen, barva je však prořídla a vybledla (obr. 3-12). Místy je ve zlomech a otvorech kámen silněji zbarvený, barva zde zřejmě lépe pronikla do materiálu a nebyla tak rychle vyplavená.

Obr. 3-11: vlevo a vpravo - centrální rizalit fasády bývalé budovy spořitelny s žulovými sloupy a pilíři v oblasti portálu. / links und rechts - Mittelrisalit der Fassade des ehem. Sparkassengebäudes mit Granitsäulen und -pfeiler im Portalbereich.

Zárubně dveří jsou ze žuly se zbytky červené barvy, i nízký sokl domu je žulový. Všechny okenní rámy, jakož i balustrády pod okny prvního patra jsou bíle natřené; mohly by ale také být ze žuly. Střecha střední části je zdobena dvěma balustrádami, mezi nimiž jsou umístěné velké hodiny. Pouze sloupky zábradlí jsou natřeny na bílo, zbytek nenese žádnou barvu a zdá se být z velmi tmavé zvětřelé žuly. Na obou vnějších rozích střešních balustrád stojí dva malé ozdobné kameny ve tvaru obelisku ze stejného materiálu.

Obr. 3-12: Detail povrchu žuly se zbytky červené barvy. / Detail der Granitoberfläche mit Relikten der roten Farbfassung.

3.2 Budovy na náměstí Svobody

Po staletí představuje náměstí Svobody (dříve Ringplatz) centrum města Planá. Leží ve Čtvrti I a rozprostírá se po délce přes 300 metrů od západu k východu, je lemované dvěma dlouhými řadami domů.⁶⁹ Celé náměstí je památkově chráněným komplexem.⁷⁰ Vzhled mnoha domů se v porovnání s minulostí výrazně změnil; domy byly z velké části nově natřené, renovované a modernizované.

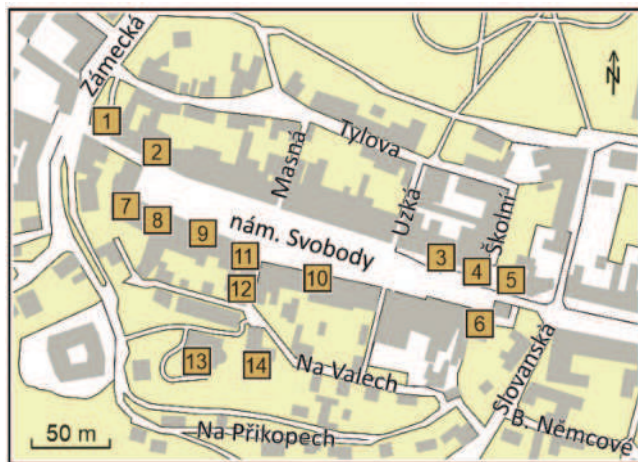
Z kamenných architektonických objektů nalezneme jako pozůstatky původního stavu příležitostně portály, nárožníky, kamenné schody nebo neomítnuté a nezakryté sokly domů.

Náměstí bylo na západní straně uzavřeno Horní branou. Ta byla označována jako „Egertor“ („Chebská brána“) a až do zbourání v roce 1848 stála mezi Zámeckým předměstím a tržištěm (dnešním náměstím Svobody).⁷¹

Obr. 3-13: Skvostné fasády domů na náměstí Svobody. Pravá strana, orientovaná na jih, je označována jako „letní strana“, naproti stojící řada domů jako „zimní strana“. / *Prächtige Fassaden der Gebäude auf dem Svoboda-Platz. Die rechte, nach Süden gerichtete Seite wird als „Sommerseite“ bezeichnet, die gegenüberliegende als „Winterseite“.*

Severní průčelí domů byla dříve označována jako „letní strana“, tedy strana ozařovaná sluncem, jižní řada domů byla označována jako stinná, „zimní strana“.⁷²

Obr. 3-14: Kamenné objekty na centrálním náměstí Svobody a v přilehlých uličkách. / *Steinobjekte auf dem zentralen Svoboda-Platz und in angrenzenden Gassen.*

Mnohé z historických měšťanských domů jsou dodnes dobře zachované a zdobí náměstí svými pěknými fasádami (obr. 3-13). Některé z nich jsou chráněné památkovým úřadem.⁷³ Budovy a další kamenné objekty na náměstí Svobody jsou zakreslené v obr. 3-14.

Letní strana

Budovy na severní straně náměstí Svobody, tedy na „letní straně“, stojí s výjimkou radnice hřebenem střechy souběžně s osou náměstí a štíty k sobě přiléhají.

Na „letní straně“ jsou čtyři budovy, které se odlišují od jejich moderněji řešených sousedních domů: tzv. Stará mincovna, bývalý hotel Černý medvěd, radnice a budova školy vedle radnice (dříve Státní reálná škola císaře Františka Josefa). Tyto budovy, a především jejich historický význam budou podrobněji popsány v následujícím textu.

Bývalá mincovna

Stará mincovna, dnes dům čp. 26 (obr. 3-14: č. 1), je nejzápadnější budovou letní strany a dříve musela hraničit s Horní branou (obr. 3-15).⁷⁴ Mince zde byly poprvé raženy roku 1627 za panství JINDŘICHA ŠLIKA.⁷⁵ Plánské stříbro pocházelo hlavně z dolu „Štěstí s radostí“ („Glück mit Freuden“) v Michalových horách; zde vytěžené stříbro ale k ražení mincí nestačilo a hrabě musel velkou část stříbra dokupovat.⁷⁶

Obr. 3-15: Prostranství západně od bývalé mincovny, rohového domu na náměstí Svobody, zřejmě původního místa jedné z městských bran. Kašna vpravo a „Kaple pro spěchajícího chodce“ jsou kamenné objekty oživující tento prostor. / Platz westlich der Alten Münze, dem Eckgebäude zum Svoboda-Platz, wohl dem früheren Standort eines der Stadttore. Der Röhrkasten rechts und die „Kapelle für den eiligen Spaziergänger“ bereichern als Steinobjekte den Platz.

Známé byly především zde ražené anenské tolary.⁷⁷ Naposledy tu byly mince raženy roku 1661; do roku 1739 zde bylo nadále stříbro taveno a dodáváno do pražské mincovny.⁷⁸ Poté byla budova přestavěna na panský pivovar.⁷⁹

a

b

Obr. 3-16: a - Na fasádě budovy přiléhající k bývalé mincovny podél Tylovy ulice je zeď obnažena a na detailním snímku (b) je rozeznatelná pestrá směs zlomků kamenů z lokálních hornin, jako je žula a amfibolit, smíchaná s cihlami. / a - An der Fassade eines Nebengebäudes der ehem. Münze entlang der Tylová-Straße ist das Mauerwerk freiliegend und in der Detailaufnahme (b) erkennt ein buntes Bruchstein-Gemisch aus lokalen Gesteinen wie Granit und Amphibolit, gemischt mit Ziegeln.

Dům má zadní část, která je přístupná z dřívější Fleischgasse (Masná ulice, dnes Tylova ulice) a dříve sloužila jako sladovna.⁸⁰ Zde je omítka na velké ploše opadaná a zdivo obnažené (obr. 3-16). Stará zeď domu silně kontrastuje se zdívem dnešní doby, které je vystavěno ze stejně velkých homogenních cihel. Historická zeď naproti tomu ukazuje mnohotvárnost různě velkých zlomků místních hornin, smíchaných se starými cihlami. Použity byly především amfibolity a různé žuly (obr. 3-16b). Amfibolity obsahují často milimetr velké, tmavě červené granáty (obr. 3-17). Oba typy hornin nalezneme v západním podloží města i v blízkém okolí.⁸¹ Kameny zřejmě pocházely z vykopaného materiálu při stavbě budov a sklepů a byly použity jako zdivo.

Obr. 3-17: V tmavém amfibolitu se vyskytují až 0,5 cm velké červené krystaly granátu. / Im dunklen Amphibolit treten bis zu 0,5 cm große rote Granatkristalle auf.

Obr. 3-18: Typické zdivo z ručně vyrobených hrubých cihel. / Typisches Mauerwerk aus handgeschlagenen Ziegeln mit grober Magerung.

Některé části zdi jsou výhradně z cihel, v jiných částech jsou cihly pouhou výplní mezi přírodními kameny (obr. 3-18). Zajímavé je složení zde použitých masivních, ručně vyrobených cihel. Jejich povrch je velmi hrubý a obsahují nápadně velká zrna hornin velká až jeden centimetr.

Město mělo svoji vlastní výrobu cihel; první zmínka o cihelně je z roku 1655.⁸² Hlína na výrobu cihel pocházela zřejmě z jižní části města; podle geologické mapy jsou tam menší ložiska hlinitopísčitých usazenin.⁸³ Na historické mapě z roku 1839 je tam dokonce zakresleno hliniště.⁸⁴

Bývalý hotel Černý medvěd

Velkolepá budova, dnes dům čp. 25 (obr. 3-14: č. 2), stojí vedle bývalé mincovny. Byla nově postavena na konci 19. století na místě starší budovy (obr. 3-19).⁸⁵ Dům „Bärenwirthshaus“ byl roku 1752 koupen obcí a poté sloužil jako městský obecní společenský dům.⁸⁶ Každých šest let byl nově propachtován a byl také známý jako obecní hostinec „Zum Schwarzen Bären“ (Černý medvěd).⁸⁷ V roce 1894 bylo poprvé navrženo, aby hostinec nebyl pouze přestavěn, ale plně nově zrekonstruován.⁸⁸

a

Obr. 3-19: a – Nádherně zdobená fasáda bývalého hotelu „Černý medvěd“ ve stylu historismu má sokl a římsu ze žuly. Před budovou na náměstí je v dlažbě kulatá deska ze žuly, která slouží jako označení místa bývalé kašny. b – Detail pohlednice v roce dokončení 1897. / a - Die üppig im Stil des Historismus dekorierte Fassade des ehem. Hotels „Zum Bären“ verfügt über einen Sockel und ein Gesims aus Granit. Vor dem Gebäude auf dem Platz ist die Scheibe aus Granit im Pflaster erkennbar, die als Markierung des ehemaligen Brunnens dient. b - Ausschnitt einer Postkartenansicht im Jahr der Fertigstellung 1897.

b

Záměrem této úvahy bylo zlepšení vzhledu města prostřednictvím nádherné monumentální budovy.⁸⁹ Doposud takový dům městu Planá chyběl, na rozdíl od jeho sousedních měst Tachov a Stříbro. O rok později bylo skutečně rozhodnuto o nové výstavbě „medvědího domu“. Pověřeným architektem byl ADOLF BAYER, zaměstnaný ve vídeňské architektonické kanceláři, ten kromě plánů domu Černý medvěd navrhl také novou věž farního kostela a budovy obecné a měšťanské školy.⁹⁰ Stavitelem projektu byl zvolen THOMAS THURNER, který koordinoval práce kameníků, tesařů a pokrývačů.⁹¹

Když bylo roku 1896 započato hloubení základů domu, byla v podloží nalezena asi jeden a půl metru vysoká stará tříramenná důlní štola.⁹² Stavba byla dokončena roku 1897, celkové náklady dosáhly značných 72 144 rakousko-

uherských zlatých. To odpovídá dnes téměř jednomu milionu eur.⁹³ Roku 1936 byla provedena vnější renovace hostince.⁹⁴ Dům byl a je jednou z nejkrásnějších budov města. Již v roce svého dokončení zdobil městské pohlednice s popiskou „Hotel zum schwarzen Bären“ (obr. 3-19b).⁹⁵ Dům je dnes památkově chráněn.⁹⁶

Průčelí domu v novobaročném stylu je rozděleno na dvě poloviny, západní polovina je mírně odsazena dozadu. Obě části budovy jsou uprostřed spojené stejně vysokou válcovou věží s hezkou cibulovou střechou. Vstupní portál se nachází v západní polovině domu. Dům vystavěný z pálených cihel je dnes převážně bíle omítnutý. Z přírodního kamene byl zhotoven pouze sokl, nárožní kameny vstupního portálu a průběžná okenní římsa v přízemí. Na tyto prvky byla použita velmi světlá, středně zrnitá až hrubozrnná, částečně slabě porfyrická dvojslídňá žula. Všechny kamenné prvky nesou zbytky barvy. Zřejmě existují ještě další, nyní bílou barvou zastřené žulové prvky, jako například římsy horních oken nebo balkonová zábradlí v prvním patře západní poloviny budovy. Lze předpokládat, že na kamenické práce byly použity místní horniny.

Radnice města Planá

Radnice, vždy dům čp. 1, stojí na východním konci letní strany (obr. 3-14: č. 3) a je památkově chráněna (obr. 3-20).⁹⁷ Obě dolní podlaží dnešní budovy byla nově vystavěna v roce 1680 poté, co radnice opakovaně vyhořela.⁹⁸ Sklepní místnosti byly převzaty z původní gotické stavby a budova má ještě původní, kamennou podezdívku ze středně zrnité dvojslídňé žuly. Nárožní kameny, které jsou vidět na staré fotografii, byly odstraněny.⁹⁹

K domu bylo roku 1883 přistavěno druhé patro.¹⁰⁰ Po jeho dokončení dostala budova zpět svůj původní, zdobně malovaný štít.¹⁰¹ Před přestavbou měla budova na střeše malou věžičku, kterou lze vidět na historickém snímku, pořízeném kolem roku 1870.¹⁰²

Obr. 3-20: Radnice města Planá vznikla v dnešní podobě v roce 1883, ovšem základem byla původní stavba z roku 1680. / Das Rathaus der Stadt Planá entstand in der heutigen Form im Jahr 1883, allerdings angelehnt an die Originalgestaltung von 1680.

Štít zdobí tři sochy světců v životní velikosti, které byly zhotoveny z tepelského trachytu z vrchu Špičák východně od kláštera Teplá. Představují svatou Annu (vlevo; obr. 3-21a), Pannu Marii s Ježíškem (uprostřed nahoře; obr. 3-21b) a svatého Petra (vpravo; obr. 3-21c). Barokní sochy zdobily radnici již před přestavbou v roce 1883.¹⁰³ Na historických snímcích je vidět, že v minulosti existovala ještě čtvrtá, o něco menší socha, která byla umístěna nad vstupním portálem.¹⁰⁴

Levá socha svaté Anny, matky Panny Marie, je ztvárněna v rouchu s mnoha záhyby. Na rukou drží Ježíška a svou dceru. Ježíšek drží v ruce jablko, jeho matka

modlitební knížku. Všechny tři postavy mají kovovou svatozář. Socha Panny Marie je oděna do jednoduchého oděvu; její hlavu zdobí koruna. Na pravé ruce drží Ježíška. Svatý Petr má jednoduché, dlouhé roucho. V pravé ruce drží knihu, v levé velký klíč. Jeho hlavu zdobí kovová svatozář.

Sochy jsou celkově ve velmi dobrém stavu, pouze socha sv. Petra má vlevo dole praskliny, jak bylo zjištěno kontrolou prostřednictvím zdvihací plošiny.

a

b

c

Obr. 3-21: Sochy svatých na štítu radnice jsou ze světlého tepelského trachytu.

*a – sv. Anna,
b – Panna Maria,
c – sv. Petr.*

/ Die Heiligenstatuen auf dem Rathaus-Giebel bestehen aus dem hellen Teplá-Trachyt.

*a - hl. Anna,
b - hl. Maria,
c - hl. Petrus.*

Základní škola pro vyšší třídy (bývalá Státní škola reálná císaře Františka Josefa I.)

Impozantní budova školy, dnes dům čp. 59 (obr. 3-14: č 4), přiléhá na východě k budově radnice (obr. 3-22). V budově je i dnes škola; jsou zde vyučovány třídy šest až devět.

Historie budovy se začala psát v roce 1896: obecní a místní zastupitelé zaslali žádost Zemské školní radě v Praze a Ministerstvu pro kulturu a vyučování ve Vídni, ve které žádali o povolení zřízení střední školy.¹⁰⁵

Město Planá muselo díky několika průtahům a problémům se stánými úřady na povolení dva roky čekat, až v září roku 1898 obdrželo dlouho očekávaný telegram: „Nejvyšší souhlas se zřízením státní střední školy byl udělen. První třída bude otevřena na začátku školního roku 1898/99. Vyhláška následuje“. ¹⁰⁶ Obsah zprávy se rychle rozšířil a na všech domech brzy vlály vlajky, protože přání mít střední školu bylo velké.

Obr. 3-22: Skvostná historizující fasáda bývalé státní reálky císaře Františka Josefa I. vedle radnice je dodnes dochována, i když původní nápisy chybí. / Die prächtige historistische Fassade der ehem. Kaiser-Franz-Joseph-Staatsrealschule neben dem Rathaus ist bis heute erhalten, wenn auch die ursprünglichen Inschriften fehlen.

Pozemky domů se starými čísly popisnými 118/I a 119/II (římské číslice I a II označovaly tehdy městskou čtvrť, tedy vnitřní město a Petrské předměstí) byly zvoleny stavebními pozemky pro novou školu.¹⁰⁷ Historický snímek z roku 1899 ukazuje demolici původní zástavby.¹⁰⁸ Jako hlavní stavitel velkého projektu byl vybrán THOMAS THURNER, který dva roky předtím postavil velkolepý hotel „Černý medvěd“. ¹⁰⁹ Byl odpovědný za stavební materiál a veškeré řemeslné práce; i za práce kamenické a sochařské. ¹¹⁰ Budova školy byla dokončena a slavnostně otevřena roku 1900.¹¹¹

Obr. 3-23: Novorenesanční portál na východní fasádě školy na náměstí Svobody (čp. 59). Sokl a schody jsou ze střednězrnné biotitické žuly. / Neorenaissance-Portal an der Ostfassade der Volksschule am Svoboda Platz (Nr. 59). Der Sockel und die Treppenanlage bestehen aus einem mittelkörnigen Biotitgranit.

Štukovou omítkou zdobená budova školy je natřena světle žlutou a bílou barvou a na jižní straně má podezdívku ze střednězrnné biotitické žuly. Bohatě zdobený vstupní portál se nachází na východní straně (obr. 3-23). Vchod zdobí dva kulaté sloupy, pravděpodobně také ze žuly, ale natřené barvou. Jejich podstavce jsou ze světle žluté, středně zrnité až hrubozrnné dvojslídne žuly. Ve vnitřním vstupním prostoru školy se dochovaly ještě původní schody, zhotovené z velmi podobného materiálu.

Dvě pamětní desky ze „švédského mramoru“ – zřejmě se jedná o černý švédský dolerit – byly objednány u známého plánského kameníka JOSEFA LUGNERA; visely po obou stranách hlavního vchodu, dnes již však neexistují.¹¹²

„Znamení“ mezi domy čp. 58 a 60 u bývalé Dolní brány

Na východním konci náměstí Svobody dříve stávala brána, také zvaná „Plzeňská brána“, která oddělovala tržiště od staršího Petrského předměstí.¹¹³ Brána byla roku 1852 zbourána.¹¹⁴ V bráně visel starý městský hornický zvon, který zvonil třikrát denně – tedy v osmihodinových hornických směnách. Připomínal kdysi velký význam hornictví pro město Planá.

Na zdech domů, které navazovaly vpravo a vlevo na bývalou Dolní bránu, se nacházely dva nápadně označené kameny. Na kameni jižního domu byl zobrazen výřez erbu: šikmá, bílá stuha se třemi srdcovitými listy.¹¹⁵ Takový erb používala panovnická rodina ŽEBERKŮ, která v Plané vládla v 15. století.¹¹⁶ Kámen mohl být do zdi zapuštěn na znamení jejich vysoké pravomoci.¹¹⁷ Dům včetně znamení byl zbořen, na jeho místě je dnes parkoviště.

Kámen severního domu je vsazen do jednoduché zdi mezi domy s čísly popisnými 58 a 60 (obr. 3-14: č. 5). Je na něm vidět sekera a písmeno, připomínající ležaté gotické malé „e“ (obr. 3-24). O původu těchto symbolů existují různé výklady, avšak zřejmě nikdo nemá absolutní

jistotu o jejich skutečném významu.¹¹⁸ Kámen je z velmi tmavé, střednězrnné žuly, bohaté na biotit, nebo z dioritu. Jsou na něm znatelné stopy různých barev: hlava sekery byla natřena černou, topůrko a gotické „e“ červenou, pozadí světle modrou barvou. Později bylo vše zřejmě přetřeno barvou bílou.

Obr. 3-24: Znamení se sekerou na zdi mezi domy s čísly popisnými 58 a 60 u bývalé Dolní brány. / Merkzeichen mit dem Beil an der Mauer zwischen den Gebäuden der Hausnummern 58 und 60 im Bereich des ehemaligen Untertors.

Zimní strana

Na severních omítkách zimní strany jsou často vidět krásně zdobené štíty domů (obr. 3-25). Zcela na východě této řady domů je bývalý dům kdysi velmi uznávaného plánského lékaře Dr. MICELA URBANA.¹¹⁹ Tento dům je podrobněji popsán v následujícím textu.

Obr. 3-25: Řada domů s honosnými štíty střední a západní části „zimní strany“ náměstí Svobody. Často lze ve štítech ještě rozeznat dveře, opatřené kladkami, typický prvek skladů kupeckých domů. / Häuserfront mit stattlichen Giebeln des zentralen und westlichen Teils der „Winterseite“ des Svoboda-Platzes. Häufig sind in den Giebeln noch die Türen zu erkennen, die mit Kränen versehen waren als typische Einrichtung der Speicher von Kaufmannshäusern.

Dům čp. 56 s informačním centrem a knihovnou města Planá (bývalý dům Dr. Urbana)

Budova, dnes dům čp. 56 (obr. 3-14: č. 6), původně gotická, byla přestavěna ve slohu renesance a na konci 18. století v klasicistním slohu (obr. 3-26). Na fasádě je patrná směs těchto stylů, dnes je natřena v růžových tónech. Zdobena je omítkovými římsami a štukovými ornamenty.¹²⁰

Obr. 3-26: Čelní fasáda bývalého domu rodiny Urbanových na zimní straně náměstí Svobody. / Schaufassade des ehemaligen Hauses der Familie Urban an der Winterseite des Svoboda-Platzes.

Obr. 3-27: Obloukovitý žulový portál domu čp. 56. / Rundbogenportal des Hauses Nr. 56 aus Granit.

Obr. 3-28: Socha Panny Marie s Ježíškem na fasádě domu čp. 56, kde dnes sídlí informační centrum a knihovna města Planá. / Marienstatue mit dem Jesuskind an der Fassade des Hauses mit der Hausnummer 56, das die Infostelle und die Bibliothek der Stadt Planá enthält.

Dům má velký obloukovitý vstupní portál s profilovaným rámem a nákolníky z velmi tmavé porfyrické žuly, která obsahuje velké částice živeců a biotitů (obr. 3-27). Barokní okenní rámy v přízemí byly zhotoveny ze střednězrné dvojslídne žuly. Všechny rámy ve vyšších patrech jsou natřené barvou, ale budou z podobného materiálu. Základ domu je také žulový. Všechny prvky z přírodního kamene nesou zbytky dřívějších nátěrů.

Obr. 3-29: Detail sochy Panny Marie s jemnozrnnou žulou, která je vidět pod bílým nátěrem, pravděpodobně z olovnaté běloby. / Detail der Marienstatue mit feinkörnigem Granit, der unter der weißen Farbfassung, möglicherweise aus Bleiweiß herausschaut.

Mezi nejvyššími dvěma okny je ve zdi úzký obloukovitý výklenek. V něm stojí malá soška Panny Marie s Ježíškem (obr. 3-28). Obě postavy mají pozlacené koruny. Socha včetně podstavce je z jemnozrné biotické žuly a byla natřena bílou barvou (obr. 3-29).

Vrchol štítu zdobí šiška (obr. 3-30a), na obloucích, vystupujících ke kulatému štítu, jsou dvě koule (obr. 3-30b) a na horních rozích prvního patra stojí obelisky (obr. 3-30c), všechny ozdoby jsou ze střednězrné dvojslídne žuly.

a

b

c

Obr. 3-30:

a – šiška na štítu domu,

b – žulová koule na oblouku štítu,

c – obelisk na rohu štítu. Všechny objekty jsou ze střednězrné biotitické žuly a jsou silně porostlé lišejníky a řasami. /

a – Zapfen auf dem Giebel des Hauses,

b – Granitkugel auf dem Giebelabsatz,

c – Obelisk an der Giebelecke. Alle Objekte bestehen aus mittelkörnigem Biotitgranit mit starkem Bewuchs von Flechten und Algen.

Vybrané domy s charakteristickými portály z různých slohových období

Všechny domy na náměstí Svobody byly prozkoumány z hlediska jejich kamenných, historických stavebních prvků, avšak všechny zde nemohou být uvedeny. Soubor budov s historickým stavebním základem ve středu města je jedním z důvodů, proč město bylo vyhlášeno městskou památkovou zónou.

Dveřní a okenní rámy, nárožní kameny, schody a sokly byly bez výjimky zhotoveny ze žuly pocházející z okolí Plané. Nejčastěji byla používána jemno- nebo střednězrná žlutavá dvojslídňá žula, střednězrná, často poněkud tmavší biotitická žula bez muskovitu a porfyrická žula s velkými krystaly draselného živce. Niže jsou

představeny a popsány nejhezčí a nejtypičtější příklady různých stylů.

Na domě čp. 30 v jihozápadním rohu náměstí Svobody (obr. 3-14: č. 7) je krásný příklad gotického portálu, který je dnes zazděný a v němž jsou umístěné méně vhodné dveře (obr. 3-31).¹²¹ Kameny portálu jsou ze střednězrné biotitické žuly, která ještě částečně nese stopy barvy.

Obr. 3-31: Dům čp. 30 s gotickým žulovým portálem, který byl odkrytý při restaurování. / Haus Nr. 30 mit gotischem Portal aus Granitsteinen, die nach der Restaurierung freigelegt wurden.

Opravený dům čp. 35 má na fasádě škrábanou omítku, typickou pro dobu renesance (obr. 3-32).¹²² Do tohoto období zapadá i portál, na jehož svorníku je vidět nápis „MARIA“ a přímo v kameni portálu číslo domu. Portál je ze střednězrné, světlé dvojslídne žuly, která se zdá být vyčištěna, pravděpodobně pomocí tryskačního přístroje. Okenní podhledy jsou rovněž ze žuly, která vypadá tmavší než portál a nese zbytky barevného nátěru. I podezdívka je ze světlé dvojslídne žuly; zřejmě pochází ze stejné doby a je zhotovena ze stejného materiálu jako portál.

Obr. 3-32: Dům čp. 35, žulový portál (1574) s typickou škrábanou renesanční fasádou. Svorník nese nápis MARIA. / Haus Nr. 35, Granitportal (1574) in einer typischen Kratzputz-Fassade der Renaissancezeit. Der Schlussstein trägt die Inschrift MARIA.

Obr. 3-33: Dům čp. 40, gotický portál ze světlé žuly. / Haus Nr. 40, gotisches Portal aus hellem Granit.

Gotický portál na domě čp. 40 je ze střednězrnné, poměrně světlé biotitické žuly (obr. 3-33). Zjevně byl dříve omítnutý nebo natřený na bílo, jak prozrazují zbytky barvy a malty. Nákolníky jsou opravené, vstupní schod je ze středně- až hrubozrnné žuly.

Dům čp. 47, ve kterém se dnes nachází obchod s hračkami, je se svým klasicistním kulatým portálem z jemnozrnné žuly zvláštností (obr. 3-34).¹²³

Obr. 3-34: Dům čp. 47, klasicistní žulový portál. / Haus Nr. 47, klassizistisches Portal aus Granit.

Dům na rohu náměstí Svobody a Kostelní ulice (čp. 42) (obr. 3-14: č. 11) má zřejmě starší stavební jádro, ale v době baroka byl přestavěn.¹²⁴ O tom svědčí i dveřní portál ze střednězrnné biotitické žuly z roku 1769 na straně náměstí Svobody (obr. 3-35). Schody jsou ze slabě porfyrické žuly.

Obr. 3-35: Dům čp. 42, barokní žulový portál z roku 1769. / Haus Nr. 42, barockes Granitportal aus dem Jahr 1769.

3.3 Budovy v Kostelní ulici s farním kostelem a farou

Obr. 3-36: Pohled na Kostelní ulici od náměstí Svobody s kostelem Nanebevzetí Panny Marie v pozadí. / Blick in die Kostelní-Gasse vom Svoboda-Platz aus mit der Kirche Mariae Himmelfahrt im Hintergrund.

Dům čp. 121 „s růží“

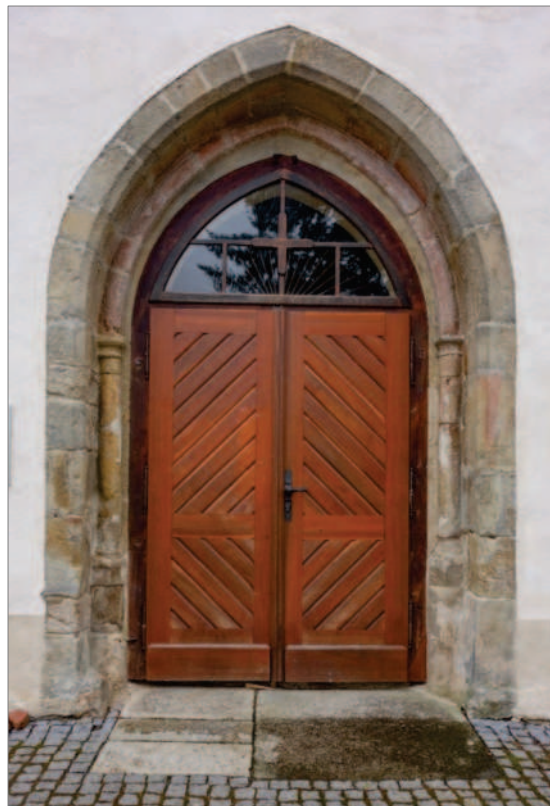
Velmi vkusně byl zrestaurován v jádru gotický dům čp. 121 (obr. 3-14: č. 12) v Kostelní ulici.¹²⁵ Barokní dveřní rám má na svorníku nápis MARIA a letopočet 1738 (obr. 3-37). Kameny dveřního rámu jsou z lehce hnědavé, střednězrné žuly s malým podílem plátek muskovitu.

Obr. 3-37: Památkově chráněný dům čp. 121 v Kostelní ulici. Barokní dveřní zárubeň je ze střednězrné dvojslídne žuly. / Denkmalgeschütztes Haus Nr. 121 in der Kostelní-Gasse. Das barocke Türgewände besteht aus mittelmäßigem Zweiglimmergranit.

Farní kostel Nanebevzetí Panny Marie

Plánský farní kostel se nachází asi 80 metrů jižně od náměstí Svobody. Malá ulička mezi domy čp. 42 a 43, dnešní Kostelní ulice, vede přímo od Svatojánského sloupu na náměstí Svobody ke kostelu (obr. 3-14: č. 13). Kostel je dnes kompletně památkově chráněný.

Obr. 3-38: Na budově kostela jsou zachovány gotické stavební prvky, obzvláště pěkným příkladem je gotická dveřní klenba z jemno- až střednězrné dvojslídne žuly se zbytky červeného nátěru. / Gotische Bauelemente sind im Kirchenbau erhalten, ein besonders schönes Beispiel ist der gotische Torbogen aus fein- bis mittelmäßigem Zweiglimmergranit mit Resten einer roten Farbfassung.

Přesný rok výstavby kostela není znám. Nejstarší, pozdně románské jádro budovy kostela vzniklo již v polovině 13. Století.¹²⁶ Boční lodi pocházejí z gotické přestavby ve 14. Století, také na západní fasádě je zachován gotický portál (obr. 3-38).

Obnovy proběhly zřejmě i v 16. století; byly provedeny za panování rodu Šliků.¹²⁷ Kostel, který byl původně velmi tmavý, byl v polovině 18. století rozsáhle renovován a přestavěn děkanem ANDREASEM SCHMIDTEM; zabudováním větších oken namísto starých gotických se stal kostel podstatně světlejším a přívětivějším (obr. 3-42).¹²⁸ I přes barokizaci je gotický ráz vnitřku kostela stále patrný.¹²⁹

Během barokní přestavby v letech 1445–1447 byla celá zeď posunuta severněji a v ní vybudována okna s bočním vchodem (obr. 3-39). Okenní rámy jsou zdobeny několika málo ornamenty a natřeny na běžovo. Dole mají barokní „uši“. Pouze okenní parapety nejsou natřeny; jsou zhotovené z porfyrické žuly (obr. 3-41). Dveře mají jednoduchý, typicky barokní tvar s uchy na všech čtyřech rozích. Jsou také zhotovené ze žuly, která byla dříve natřená barvou. Dva další barokní vchody byly vybudovány na západní straně kostela. Následovaly menší stavební a renovační práce, mimo jiné obnova kostelní věže na počátku 20. století.¹³⁰

V západní zdi kostela jsou tři vchody. Prostřední z nich má tvar gotického lomeného oblouku (obr. 3-38) a je sestavený z dvaceti čtyř na sebe posazených kamenných prvků zjemně zrnité až střednězrné dvojslídne žuly. Uvnitř oblouku jsou na obou stranách asi jeden metr vysoké kulaté kamenné sloupy. Portál zřejmě pochází z jedné z raných stavebních fází kostela; možná ze 14. století. Vchody vlevo a vpravo od gotického portálu mají jednoduchý typický barokní tvar s uchy ve všech čtyřech rozích (obr. 3-40). Levý byl zhotoven z porfyrické žuly s obsahem živic, pravý ze střednězrné biotitické žuly. Portály byly zabudovány ve stejné době jako vchod na severní straně.¹³¹

Obr. 3-39: Barokní přístavba na severní straně kostela s barokními okenními a dveřními rámy z porfyrické žuly. / Barocker Anbau im Norden der Kirche mit barocken Fenster- und Türegewänden aus porphyrischem Granit.

Obr. 3-40: Barokní žulový vstup do severní postranní lodi na západní fasádě kostela. / Barockes Granitportal zum nördlichen Seitenschiff an der Westfassade der Kirche.

Obr. 3-41: Porfyrická žula portálu s krystaly alkalického živce, velkými až 4 centimetry. / Porphyrischer Granit des Portals mit bis zu 4 cm großen Kalifeldspatkristallen.

Štít kostela je zdobený několika kamennými – zřejmě žulovými – pyramidami a koulemi. Podobné tvary zdobí bývalý dům známého plánského lékaře MICHELA URBANA, který stojí na východním konci zimní strany náměstí Svobody. Další objekty z přírodního kamene nalezneme uvnitř kostela: u severního barokního vchodu na západní straně je kulatá, malá kroupenka ze středně zrnité biotitické žuly. Zdá se, že pochází ze staršího vybavení kostela.

Podlaha kostela je dlážděna různými žulovými deskami a keramickými dlaždicemi. Žulové desky byly položeny zřejmě v roce 1872.¹³²

Hlavní oltář se na první pohled zdá být zhotovený z barevných mramorů. Teprve při bližším pozorování lze rozeznat, že se jedná pouze o umělecky zpracovaný barevný sádrový štuk („štukový mramor“). Tuto práci provedl v letech 1768/1769 mistr MARTIN HENNEVOGEL z Litoměřic.¹³³ I sochy sv. Jana a sv. Jáchyma, zhotovené pražským sochařem ANTONEM KRONEM, jsou ze sádry.¹³⁴

Obr. 3-42: Barokizovaný interiér je převážně původní. Vybavení je ovšem převážně dřevěné nebo zděné se štukovým mramorováním na způsob tehdejších dekorativních kamenů. / Der barockisierte Innenraum ist weitgehend original erhalten. Die Ausstattung besteht allerdings überwiegend aus Holz oder Mauerwerk mit Stuckmarmor und Marmorierung in der Manier der Dekorgesteine der Zeit.

V kostele je několik starých kamenných hrobek, o kterých bude pojednáno v samostatné kapitole.¹³⁵

V plánském farním kostele a jeho okolí je mnoho zajímavých náhrobků. Jsou svědky dávno zapomenuté doby a dávají nám informace o dřívější historii města. Jen některé z nich – především ty, které patřily majitelům zámku a dalším významným osobnostem – přetrvaly dodnes.

Kaple rodiny Žeberků

Nejstarší náhrobní kameny v Plánském kostele patří rodu Žeberků, panovnické rodině, která vládla městu Planá od roku 1416 téměř sto let.¹³⁶ Jejich erb nese červenou barvu a je zdoben šikmou, z dolního pravého rohu do levého horního rohu probíhající páskou se čtyřmi zelenými listy tvaru srdce.¹³⁷ Dnes je v Žeberské kapli v jižním postranním křídle ještě pět velkých náhrobků (obr. 3-43): dva jsou na zdi po obou stranách západních dveří, tři jsou zapuštěné v podlaze.

Obr. 3-43: Kaple rodiny Žeberků v jižní postranní lodi farního kostela. Mezi velkými mramorovými deskami a chórovou přepážkou je uprostřed nenápadný žulový epitaf kněze JOHANNA B. A. LANGMAYERA. / Kapelle der Familie Seeberg im südlichen Seitenschiff der Pfarrkirche. Zwischen den großen Marmorplatten und den Chorschränken befindet sich ein unscheinbares Granitepitaph für den Priester JOHANN B. A. LANGMAYER.

Bohuslav ze Žeberka

Náhrobky Bohuslava ze Žeberka a jeho manželky jsou velké šedomodré desky, na obr. 3-43 vpravo uprostřed. BOHUSLAV zemřel v roce 1466, jeho zhruba dva metry vysoký náhrobek ze střednězrnitého mramoru barvy holubí modři s částečně tmavými šmouhami je zapuštěn do podlahy u jižní stěny Žeberské kaple.¹³⁸ Kámen má rám, na kterém byl kdysi čitelný nápis: „Anno domini 1466 obiit generosus dns. Bohuslaus de Zeeberg, pro eo tempore dns.

in Plana. Feria tertia post Epiphaniam dni.“ [V roce 1466 zemřel urozený pán Bohuslav ze Žeberka, toho času panovník v Plané. Třetí všední den po Zjevení Páně].¹³⁹ Již roku 1724, kdy byl nápis dokumentován, byl velmi těžko čitelný.¹⁴⁰ Dnes je naprosto nečitelný, také proto, že je zčásti zakrytý kusem nábytku. Ve středu rámu se nachází reliéf rodinného erbu, který je ještě velmi dobře zachovalý (obr. 3-44).

Obr. 3-44: Část epitafu Bohuslava ze Žeberka u jižní stěny kaple Žeberků. / Teil des Epitaphs für Bohuslav von Seeberg an der Südwand der Seeberg'schen Kapelle.

Markéta z Kunštátu a Poděbrad

Žena Bohuslava ze Žeberka MARKÉTA zemřela v roce 1473 a byla pohřbena vedle svého chotě poblíž jižní stěny Žeberské kaple.¹⁴¹ Její náhrobek je velmi podobný; má rám, který kdysi nesl nápis: „Anno Dni. MCCCCLXXIII. In die Luce Evangeliste obiit Generosa Domina Margaretha de Cunstat et Podibrad G. Dni. Bohuslai de Zeeberg conthoralis.“¹⁴² Přeloženo: „V roce 1473 v den svatého Evangelisty Lukáše zemřela urozená paní Markéta z Kunštátu a Poděbrad, choť urozeného pána Bohuslava ze Žeberka.“¹⁴³ Již roku 1724, kdy byl nápis dokumentován, byl dost opotřebovaný, dnes je již zcela nečitelný.¹⁴⁴ Zdá se, že ve středu rámu byl také reliéf; co měl představovat, již nelze rozeznat.

Náhrobek je zhotoven ze střednězrného mramoru barvy holubí modři, místy s tmavými pruhy. Na obrázku 3-43 je vidět uprostřed jako velká šedá náhrobní deska.

Bušek ze Žeberka

BUŠEK ze Žeberka byl nejstarší syn Bohuslavův a panství nad Planou převzal roku 1466.¹⁴⁵ Zemřel roku 1499 a byl pohřben v Žeberské kapli, stejně jako ostatní členové jeho rodiny.¹⁴⁶ Jeho epitaf ze světlého, hrubozrného mramoru s nahnědlými pruhy je asi dva a půl metru vysoký a leží na úrovni náhrobků jeho rodičů vedle schodů (obr. 3-45). Je zcela opotřebovaný a uprostřed kamene je rozeznatelná již pouze mírně prohloubená obdélníková plocha. Tam byla umístěna kovová deska, která byla 1872 z náhrobku sejmuta a umístěna na blízký sloup, aby byla chráněna před poškozením.¹⁴⁷

Deska je 64 centimetrů vysoká a 48 centimetrů široká. Je na ní zobrazen erb Žeberků a následující nápis: „Ano dni. 1499. feria 6. post festu sti georgij. obijt generos Baro dns Bussko de Zeberk p eo tpe dns i plana oa p aia.“. Zde bylo zřejmě použito mnoho zkratk: festu = festum, generos = generosus, dns = dominus, p = pro, tpe = tempore, i = in, oa = orate, aia = anima.¹⁴⁸

V historické knize o umění středověku v Čechách je popsán erb Žeberků na mosazné desce takto: „Tento heraldickými arabeskami a stuhami obklopený erb vykazuje tak čisté provedení, jako by pocházel z dílny Petera Vischera, a patří mezi nemnohými odlitky té doby k těm nejlepším. Nápis neudává žádné informace o zhotoviteli [...]“.¹⁴⁹

Obr. 3-45: Náhrobek Buška ze ŽEBERKA s bronzovou deskou upevněnou na zdi, která byla původně vložena v prohlubni s vyvrtanými otvory. / Grabdenkmal von BUSCHKO VON SEEGER mit der an der Wand angebrachten Bronzeplatte, die ehemals in der rechteckigen Vertiefung mit den Dübellöchern angebracht war.

Viktorín ze Žeberka, syn Bohuslava ze Žeberka

VIKTORÍN byl jedním z BOHUSLAVOVÝCH synů a pán na Týnu, vesnici jihovýchodně od Plané.¹⁵⁰ Zemřel v roce 1500, jeho náhrobek se nachází v Žeberské kapli ve zdi vlevo vedle západních dveří (obr. 3-46a). Asi dva metry vysoký náhrobní kámen nese uprostřed velký reliéf rodinného erbu, jakož i čtyři malé erby v každém rohu: rodu Žeberků, Rýzmberků, Kunštátů a Švihovských. Okraj je ozdoben následujícím nápisem: „Anno dni. Mvccccc starb der wohlgeporen victorinus her von zebergk und plan zum thein dem gut genad.“ Části nápisu jsou dnes již sotva

čitelné. Náhrobní kámen býval dříve pod schody u Božího hrobu a roku 1872 byl umístěn na dnešní místo.

Je vyroben z červeného leštěného adnetského vápence, který na pravé straně obsahuje amonity (obr. 3-47a). Na několika místech má světlejší skvrny, které jsou výsledkem lokální redukce oxidovaného železa v hornině (obr. 3-47b).

a

b

Obr. 3-46: Náhrobky VIKTORÍNA ZE ŽEBERKA (a) a jeho manželky ELIŠKY Z RÝZMBERKA (b). / Grabdenkmäler von VIKTORIN VON SEEBERG (a) und seiner Gemahlin ELISABETH VON RIESENBERG (b).

a

b

Obr. 3-47: Detaily náhrobku VIKTORÍNA ZE ŽEBERKA se zaoblenými světlými dvorci, typickými pro adnetský vápenec (a), a s fosilií amonita z období spodní jury. /Details aus dem Grabdenkmal von VIKTORIN VON SEEBERG mit den für Adnetter Kalkstein typischen rundlichen Bleichungshöfen (a) und einem Fossil eines Unterjura-Ammoniten (b).

Eliška z Rýzemberka, choť Viktorína ze Žeberka

Viktorínova žena ELIŠKA Z RÝZMBERKA zemřela roku 1507, její náhrobek se nachází v Žeberské kapli ve stěně vpravo vedle západních dveří a je podobný náhrobku jejího muže (obr. 3-46b). Asi dva metry vysoký náhrobek má uprostřed velký reliéf anděla, který v rukou drží erb Rýzemberků. Rohy kamene zdobí květiny. Na okraji se nachází ještě velmi dobře rozeznatelný nápis: „Anno dni. XVCVII am XXVII tag des hornungs starb die wohlgeporen fraw fraw Elisabeth von Risenbergk der Got genad“.¹⁵¹

Náhrobní kámen ležel dříve pod schody u Božího hrobu a roku 1872 byl umístěn na dnešní místo.¹⁵² Je vyroben z červeného leštěného adnetského vápence, který má na několika místech světlejší skvrny, které jsou výsledkem lokální redukce a ztrácení oxidovaného železa v hornině.

Náhrobky rodiny Šliků

V roce 1517 byl vystřídán rod Žeberků, který předtím vládl v Plané, rodem Šliků.¹⁵³ První hrabě se jmenoval Štefan Šlik¹⁵⁴, jeho náhrobek dnes již neexistuje. Existují však ještě tři náhrobky členů jeho rodiny, které se tísní vedle výklenku ve zdi v severní části kostela, mezi oltářem Dítěte Ježíše a kazatelnou. Původně stály volně poblíž sakristie.¹⁵⁵ V knize z roku 1789 jsou náhrobky popsány následujícími výstižnými slovy: „Podivuhodné jsou monumenty hrabat Šliků, kteří zde měli své hrobky; jsou vznešené a dláto bylo vedeno rukou mistra“.¹⁵⁶ Skutečně je možno dokázat, že minimálně jeden z těchto tří náhrobků byl zhotoven známým sochařem z Freibergu ANDREASEM LORENZEM.¹⁵⁷ Další náhrobek rodiny, a to ANNY VON MANSFELDOVÉ, první ženy MOŘICE ŠLIKA, se nachází vně kostela u jižní hřbitovní zdi (srov. kap. 3. str. 55).

Markéta Šliková, choť Štefana Šlika

Matka MOŘICE ŠLIKA zemřela roku 1541.¹⁵⁸ Náhrobek, stojící vlevo ve výklenku, představuje reliéf hraběnky MARKÉTY v životní velikosti; je oblečena v široký plášť, šál a pokrývku hlavy (obr. 3-48). Nad její hlavou se nachází erb rodiny ŠLIKŮ, napravo a nalevo od něho erby rodin ŠVIHOVSKÝCH a PLUHŮ.¹⁵⁹ Nápis na částečně dvojitém rámu zní: „ANNO D MDXLI FREYTAG N CANTATE IST DIE WOLGEBORNE GREFFIN FRAW MARGARETHA EIN GEBORNE PFLÜGIN V RABENSTEIN GRAF STEFFAN SCHLICKENS ELICHER GEMAHL VERSCHIDEN DER GOTT GNADE“.¹⁶⁰ Tento nápis je ještě velmi dobře čitelný, bohužel je částečně zakrytý dřevěným schodištěm.

Na nápisech je nápadné, že sochař zřejmě častěji zapomněl jedno písmeno, které pak bylo mezi ostatní písmena nouzově doplněno. Obzvláště nápadné je to v případě písmene „T“ jména „STEFFAN“: chybějící „T“ bylo doplněno pod patřičné místo mimo rám, což vypadá poněkud zvláštně. Některá písmena „N“ byla do kamene vytesána obráceně, jedno z nich přechází souvisle v písmeno „E“. Erb a nápis jsou natřeny červenou a žlutou barvou; nad nimi jsou zbytky bílé barvy.

Na náhrobek byl použit pískovec, jehož původ je neznámý, ale mohl by pocházet z oblasti labských pískovců. Je šedého vzhledu, to však může být zapříčiněno i znečištěním. Stejně jako náhrobek MOŘICE ŠLIKA byl tento náhrobek barevně vymalován a zřejmě vícekrát přetřen vápnem.¹⁶¹ Dnes se zdá, že i druhý nátěr vápnem byl z velké části odstraněn, protože jsou opět vidět výrazné, syté barvy erbů. Autor náhrobku je neznámý. Protože MARKÉTA ŠLIKOVÁ zemřela 37 let před svým synem MOŘICEM, nemůže její náhrobek pocházet od známého freiberského sochaře ANDREASE LORENZE, který vyhotovil epitaf jejího syna; kromě toho je provedení náhrobku mnohem méně umělecké.¹⁶²

Obr. 3-48: Náhrobek MARKÉTY ŠLIKOVÉ († 1541, matky MOŘICE ŠLIKA). / Grabdenkmal der MARGRETHA SCHLICK (†1541, Mutter von MORITZ SCHLICK).

Mořic Šlik

Umělecky zpracovaná, trojrozměrná socha z pískovce v životní velikosti představující klečícího hraběte s rukama sepjatýma k modlitbě, je pomníkem MOŘICE ŠLIKA, který zemřel roku 1578 (obr. 3-49a).¹⁶³ Má na sobě bohatě zdobenou zbroj a meč po pravém boku. Před ním leží rytířská přilba s peřím. Jeho postava je orámována dvěma polosloupy, na kterých leží plochá střecha připomínající

svatyni. Střecha nese nápis „SOLA DEO ACCEPTOS NOS FACIT ESSE FIDES / DURCH SEINE WUNDEN SINT WIR GEHEILET“ [JEHO RANAMI JSME UZDRAVENI]“.¹⁶⁴

Obr. 3-49: Náhrobky MOŘICE ŠLIKA (vlevo) a jeho druhé choti BARBORY SCHENKOVÉ (vpravo). / Grabdenkmäler von MORITZ SCHLICK (links) und seiner zweiten Gemahlin BARBARA SCHENK (rechts).

Postava a sloupy stojí na podstavci, který obsahuje nápis začínající následujícími řádky: „Epitaphium generosi et Incltyi Dni. Mauritiy Sliconis Comitiss Passauni Dni. In Weissenkirchen, Zwirschen et Plana, qvi obiit pie et placide 9. Nov. A. 1578“, poté následuje velmi dlouhý latinský nápis, který nelze popsat. Náhrobek je podepsaný na podstavci vlevo dole: „M. Andreas Lorenz zu Freibergk Macht Mich. Anno 1578.“¹⁶⁵

Pravděpodobně byl náhrobek v plánském kostele zhotoven stejně jako pomník v Gelenau (Krušné hory v Sasku) z pískovce cotta. Původní barva kamene se dá těžko určit, protože na něm zůstala zřejmě původní barva a později byl zcela obílen vápnem. Vápenná vrstva byla později odstraněna, čímž se odhalily původní barvy a pozlacení, které pak byly později opět přetřeny na bílo.¹⁶⁶ Mladší vápenný nátěr se dnes odlupuje, takže se pod ním dají rozeznat zbytky žluté a černé barvy a zbytky zlacení.

ANDREAS LORENZ — SASKÝ SOCHAŘ VE SLUŽBÁCH HRABĚCÍHO RODU ŠLIKŮ V PLANÉ

ANDREAS LORENZ (1550–1588) pocházel z kamenické rodiny z Freibergu v Krušných horách a jako stavební mistr se podílel na stavbě freiberského zámku Freudenstein¹⁶⁷ a kostela v Nossenu.¹⁶⁸ Svá sochařská díla podepisoval často osobní kamenickou značkou.¹⁶⁹ Zda je takový podpis také na epitafu Šlika, nebylo dosud blíže zkoumáno.

Roku 1581 vytvořil náhrobek pro JOACHIMA VON SCHÖNBERGA¹⁷⁰, který dodnes stojí v evangelickém farním kostele v Gelenau v saských Krušných horách. Tamější Schönbergův epitaf zobrazuje pět klečících osob; tři muže a dvě ženy.¹⁷¹ Postava uprostřed, představující JOACHIMA VON SCHÖNBERGA, se do posledního detailu podobá soše MOŘICE ŠLIKA v plánském farním kostele a také rámuující architektonické prvky epitafu jsou ztvárněné velmi podobně.

LORENZ použil pro náhrobek v Gelenau pískovec cotta, jeden z typických „labských pískovců“.¹⁷² Tento kámen je velmi jemnozrný a může mít šedou, bílou nebo žlutou barvu. Ve vrstvách jsou někdy uložené slupky hlíny, které propůjčují kameni zvláštní strukturu.¹⁷³

ANDREAS LORENZ byl možná také autorem náhrobku BARBORY SCHENKOVÉ, který stojí vedle náhrobku MOŘICE ŠLIKA. Podobnost provedení a materiálu jsou nápadné, přestože není na náhrobku rozpoznatelná žádná signatura – což může být mimo jiné způsobeno umístěním v těsném výklenku.

Vzhledem k tomu, že umělec zemřel dříve než hraběnka, je možné, že zakázka na vytvoření náhrobku byla zadána dlouho před smrtí hraběnky. Totéž platí pro oba syny ANDREASE LORENZE, kteří sice také byli sochaři, ale taktéž zemřeli dříve než hraběnka.¹⁷⁴

BARBORA SCHENKOVÁ, druhá manželka MOŘICE ŠLIKA

Druhá choť MOŘICE ŠLIKA, BARBORA SCHENKOVÁ, zemřela roku 1597.¹⁷⁵ Její náhrobek zobrazuje trojrozměrnou postavu hraběnky spínající ruce k modlitbě, vytesanou z pískovce (obr. 3-49b). Na levém rámu pomníku lze rozeznat plochu pískovce s tmavým vrstvením, což ukazuje na pískovec cotta (obr. 3-50).

Hraběnka BARBORA je představena v dlouhém rouchu se záhyby a volánem, což odpovídá módě doby renesance. Nalevo od ní je jednoduchý kříž, stojící na římse zdobené ornamenty. U paty kříže leží malá lebka; na nejhořejším břevnu kříže je připevněn štítek, zřejmě s nápisem „INRI“. Ve výši hlavy je na pravé straně malý anděl, držící v rukou tabulku zdobenou svitky. Nápis nelze rozeznat.

Její náhrobek byl zřejmě původně ztvárněn podobně jako náhrobek jejího muže. Architektonické prvky se však nedochovaly. Možná byly při přesunutí na dnešní místo z prostorových důvodů odstraněny.¹⁷⁶ Na podstavci náhrobku je následující dlouhý nápis: „Epitaphium der Wohlgebornen Fr. Fr. Barbara Schlickin, Gräfin von Passaun, geborne Schenkin von Landsbergk, Weiland des Wohlgebornen Herrn Herrn Moritz Schlicken, Graffen zu Passaun, Herrn zu Weißkirchen Uff Plan, Hauenstein und Zwirschen (bei Hostau). Des auch wohlgebornen H. H. Friedrich Schlicken, Graffen zu Passaun, Herrn zu Weißkirchen Uff Plan, Hauenstein und Schönhoff, Röm. Kay. May. Raths und Obristmünzmeisters des Königreiches Böhmen hertzliebes Gemalin, welche den 18. Nov. zu Nachts vmb 10 Uhr A. 1597 sanfft und christselig in Gott entschlaffen“.¹⁷⁷ Zjevně se jako vdova provdala za příbuzného svého manžela.¹⁷⁸

Povrch pomníku vykazuje stejné prvky jako ostatní dva náhrobky Šliků. Původně byl pestře malovaný, bohatě zlacený a poté dvakrát zcela nabílený vápnem, následně byla částečně bílá barva opět odstraněna.¹⁷⁹

Obr. 3-50: Odhalená plocha kamene na levém pilíři náhrobku BARBORY SCHENKOVÉ s žilkováním, typickým pro pískovec cotta z polabské oblasti. / Freigelegte Steinfläche am linken Pfeiler des Grabmals von BARBARA SCHENK mit Flaserung, die typisch für den Cottaer Sandstein aus der Elbregion ist.

Další kamenné náhrobky v kostele

KOCH VON GRÜNTAL

Asi dva metry vysoký epitaf je ze středně zrnitého mramoru s těsně orientovanými zelenými a nahnědlými pruhy, jedná se o silikátové vrstvy. Epitaf se nachází v podlaze Žeberské kaple, jižně od hrobu BUŠKA ZE ŽEBERKU (obr. 3-51). Pomník má jednoduchou rámovou linii a nápis je ještě částečně dobře čitelný. Je možné rozlišit následující písmena: „OBI ATV[...SIOSEPH VS / [...]OCH[...] / DE GRÜNTAL / [...LATRI[...] / [...]OCI VIT / [...ST / [...]“.

Toto je jistě náhrobek panského hejtmana a správce úřadu JOHANNA JOSEPHA KARLA KOCHA VON GRÜNTAL, který

nechal v roce 1712 postavit na plánském náměstí Svatojánský sloup (srov. kap. 6.3).¹⁸⁰ Před jeho jmenováním hejtmanem zastával GRÜNTAL již funkce městského úředníka, starosty, úředního písaře a správce.¹⁸¹ Roku 1735 upadl hejtman, značně neoblíbený u plánských občanů i u hraběnky, v nemilost a byl sesazen.¹⁸² Zemřel roku 1754 ve Slavicích, malé vesnici asi 20 kilometrů jihovýchodně od Plané, a zřejmě byl pak pohřben v kostele v Plané.¹⁸³

Obr. 3-51: Náhrobek KOCHA VON GRÜNTAL z křemičitého mramoru s nazelenalými ložisky, což ukazuje na původ z mramorových ložisek na Lazurovém vrchu severozápadně od Michalových Hor. / Grabdenkmal von KOCH VON GRÜNTAL aus Silikatmarmor mit grünlichen Lagen, was auf eine Herkunft aus den Marmorvorkommen am Lazurový vrch (Lasurberg) nordwestlich von Michalovy Hory hindeutet.

Obr. 3-52: Náhrobek tvaru bývalého krytu hrobky ERHARDTA OTTHA a jeho ženy MARGARETY z hrubozrnného mramoru. / Gedenkstein in Form einer ehemaligen Gruftabdeckung des ERHARD OTTH und seiner Frau MARGARETHA aus grobkörnigem Marmor.

ERHARDT a MARGARETA OTTH

Asi jeden a půl metru dlouhý kryt krypty kloboučníka a starosty ERHARDTA OTTHA z Plané a jeho ženy je zasazen do podlahy u jižní stěny kostela poblíž Růžencového oltáře (obr. 3-52).¹⁸⁴ Pomník z hrubozrnného bílého mramoru, pocházejícího velmi pravděpodobně z Wunsiedelu, stál původně vně kostela na hřbitově a při pozdější přístavbě byl přemístěn do budovy kostela.¹⁸⁵ Dva kruhy na horním a dolním konci kamene naznačují, že původně sloužil jako kryt rodinné hrobky.

Náhrobní deska byla ztvárněna pracně: v horní třetině se nacházejí v rámu zdobeném ornamenty různé biblické verše.¹⁸⁶ Nejspodnější prvek rámu nese štítek s nápisem „INRI“; hned pod ním je kříž s umělecky propracovanou, trojrozměrnou postavou Ježíše. Lebka u paty kříže je odlomená, je rozeznatelný jen obrys. Kříž stojí na eliptickém, svitky ozdobeném rámu, nesoucí slova „Thue Recht, / förchte Gott, Scheüe / Niemand“ [volný překlad: „Jednejte správně / bojte se Boha, / nevyhýbejte se nikomu“]. Pod rameny kříže jsou vyryta slova „Das Blut Jesu Christu Reiniget / Uns von Allen Unseren Sünden“ [volný překlad: „Krev Ježíšova / nás očistí všechny / od našich hříchů“]. Napravo a nalevo od kříže jsou reliéfně ztvárněny dvě klečící, modlící se osoby.

U postavy vlevo se jedná o zemřelého ERHARDTA OTTHA¹⁸⁷; je oděn v krátký kabát a kalhoty ke kolenům. Vlevo od jeho hlavy je erb plánského cechu kloboučníků, kterému mnoho let předsedal a dopomohl k vážnosti. Postava vpravo je jeho žena MARGARETA; je taktéž oděna v krátký kabát, pod ním má širokou sukni se záhyby, na hlavě má klobouk bez krempy. Vpravo u její hlavy je neznámý erb, který je uprostřed rozdělený. Na levé polovině je vidět polovina orla, na pravé velké písmeno „K“.

Náhrobní kámen má jednoduchý rám s nápisem „Erhardt Otth Ist geborn Zur Grün in der Churpfalz bey Tirschenreuth A. 1601 den 5. Martii. Margaretha Otthin geborne Zwölfflerin seine Eheliche Haußfrau Ist geborn Zur Plan in Böhmen A. 1603 den 1. July“.¹⁸⁸

Kněze JOHANN BARTOLOMÄUS ALEXIUS LANGMAYER

V Žeberské kapli byl mezi velkými mramorovými náhrobky BOHUSLAVA, MARKÉTY A BUŠKA ZE ŽEBERKU a chórovou přepážkou do podlahy napříč zapuštěn velmi nenápadný, menší náhrobní kámen (srov. obr. 3-43). Je ze střednězrnné dvojslídne žuly a je silně opotřebovaný. Od okolních žulových desek jej odlišuje pouze vyrytý obrys

kalichu v horní polovině kamene. Na levém okraji lze jen tušit nápis (obr. 3-53).

Zřejmě se zde jednalo o náhrobní kámen duchovního, protože ty nesly většinou symboly kněžského stavu – kalich, kříž a modlitební knížku.¹⁸⁹ Historické prameny se zmiňují o třech plánských kněžích, kteří byli pohřbeni ve farním kostele,¹⁹⁰ avšak pouze jeden z nich byl pohřben v Žeberské kapli: JOHANN BARTHOLOMÄUS ALEXIUS LANGMAYER, syn plánského kostelníka.¹⁹¹ Zemřel náhle roku 1672 při vánoční bohoslužbě u oltáře, při zpěvu Gloria. Velmi dlouhý latinský nápis na jeho náhrobku je zcela dochovaný.¹⁹²

Epitafy u jižní hřbitovní zdi

Obr. 3-54: Epitafy u jižní zdi bývalého hřbitova u farního kostela. Epitafy byly dodatečně vztyčeny a na současném místě jsou chráněné střechou. / Epitaphien an der südlichen Mauer des ehemaligen Friedhofs bei der Pfarrkirche. Die Epitaphien wurden nachträglich aufgerichtet und durch ein Dach geschützt.

Hřbitov u farního kostela byl roku 1790 zrušen¹⁹³ a mnohé náhrobní kameny byly použity jako dlažební kameny.¹⁹⁴

Výběr šesti honosných, zvláště krásných kamenů byl umístěn u jižní hřbitovní zdi, ke stěně byly kameny

přípevněny železnými svorkami (obr. 3-54). Čtyři z nich je možné přiřadit ke známým osobnostem plánské historie; dva jsou již tak poškozené, že jejich určení není možné. Popsány jsou zleva doprava, tedy od východu k západu.

Obr. 3-53: Silně vyšlapaný pamětní kámen připomíná pohřeb kněze JOHANN B. A. LANGMAYERA, který zemřel během vánoční bohoslužby roku 1672. / Der stark abgetretene Gedenkstein erinnert an das Begräbnis des während des Weihnachtsgottesdienstes 1672 verstorbenen Priesters JOHANN B. A. LANGMAYER.

Obr. 3-55: Epitaf GEORGA SCHMIDNERA z šedobílého wunsiedelského mramoru. / Epitaph für GEORG SCHMIDNER aus grau-weißem Wunsiedler Marmor.

GEORG SCHMIDNER z Regensburgu

První náhrobní kámen zleva je asi dva metry vysoký, obdélníkový a v poměrně dobrém stavu (obr. 3-55).

Uprostřed kamene je kruhová, poněkud prohloubená plocha, která má čtyři otvory vyplněné maltou. Zde byla zřejmě připevněna deska. Nad a pod touto deskou byl do kamene vyryt dnes již špatně čitelný nápis. Se vši pravděpodobností se jedná o náhrobek GEORGA SCHMIDERA z Regensburgu.¹⁹⁵ Jeho náhrobek byl nápadně velký a uprostřed měl kruhovou kovovou desku s erbem (obr. 3-55), na němž byly zobrazeny tři podkovy.¹⁹⁶ Nápis nad ním na kovové desce zní: „Der Erbar vnd veste Georg Schmidner von Regenspurg liegt hier begraben. 1551“.¹⁹⁷ Náhrobek sám má také nápis. Ten je vytesán v řádcích pod sebou zleva doprava, avšak je téměř nečitelný, protože kámen byl do roku 1872 použitý jako dlažební kámen ve vstupu do kostela a je silně opotřebovaný.¹⁹⁸

Na náhrobek byl použit bílý mramor jemné zrnitosti s trochu tmavšími, zřejmě silikátem zpevněnými vrstvami, které se vyskytují souběžně s břidličnými vrstvami.

BALTHASAR SALISCH VON DOBERISCHAU

Druhý náhrobek zleva je asi jeden a půl metru vysoký a je z jemně zrnité dvojslídne žuly (obr. 3-56). Zdá se však, že byl nahoře ulomený, ale dole a na stranách je stále patrný rám a zbytky původního nápisu. Uprostřed tohoto rámu se nachází značně opotřebovaný reliéf erbu, který znázorňoval jelení paroží a další, dnes již nerozpoznatelný tvar.

Náhrobní kámen lze díky erbu jednoznačně přiřadit zámeckému hejtmanovi BALTHASARU SALISCH VON DOBERISCHAU, který zemřel roku 1585 a byl pochován v městském farním kostele.¹⁹⁹ Jeho erb ve skutečnosti zlaté barvy obsahuje vedle jeleního paroží jedno orlí křídlo.²⁰⁰ Je zdoben opeřenou rytířskou helmou a osmi v pozadí překříženými kopími, která lze rozeznat i na náhrobku.²⁰¹

Obr. 3-56: Žulový epitaf BALTHASARA VON DOBERISCHAU. / Epitaph für BALTHASAR VON DOBERISCHAU aus Granit.

ANNA z MANSFELDU, první manželka Mořice Šlika

První manželka Mořice Šlika zemřela 1546²⁰², jak lze zjistit z měděné desky, která byla dříve umístěna na její rakvi.²⁰³ Její přes dva metry vysoký náhrobek z hrubozrnného bílého mramoru s modrými, zelenými a načervenalými barevnými pruhy (obr. 3-57) pochází zřejmě z Lazurového vrchu u Buchtálu v blízkosti obce Michalovy Hory.²⁰⁴ Mramor obsahuje slídkové vrstvy a křemičité minerály, které vytvrzené vystupují z povrchu kamene.

Obr. 3-57: Epitaf ANNY z MANSFELDU z mramoru z Lazurového vrchu. / Epitaph der ANNA VON MANSFELD aus Marmor vom Lasurberg.

Původně umělecky ztvárněný epitaf však byl také jistou dobu použit jako dlažební kámen, a proto vykazuje stopy opotřebení.²⁰⁵ Pravá horní část kamene je odlomená. Lze ještě rozpoznat široké roucho se záhyby, jakož i modlíci se ruku zemřelé, ztvárněné jako reliéf.²⁰⁶ Partie hlavy se již bohužel nedochovala. Velmi dobře zachovalé jsou dva erby v dolní části náhrobku: vlevo erb rodiny Šliků a vpravo rodiny MANSFELDŮ.²⁰⁷

Obr. 3-58: Zlomek epitafu neznámého určení z porfyrické žuly. Obrázek je o 180° otočený, protože epitaf je postavený vzhůru nohama. / Bruchstück eines Epitaphs unbekannter Zuordnung aus porphyrischem Granit. Bild um 180°gedreht, da kopfüber aufgestellt.

Zlomek epitafu neznámého určení

Čtvrtý náhrobek je silně zvětralý, čtvercový zlomek původně většího epitafu z porfyrické žuly s vloženými živci (obr. 3-58). Na kameni, stojícím obráceně, lze rozeznat pouze dvě jednoduché rámové linie – jednu hranatou, druhou kulatou – a jednoduchý kříž, pod nímž je vytesané srdce.

Zlomek epitafu neznámého určení

U pátého náhrobku zleva se jedná o silně zvětralý, víceúhelníkový fragment epitafu (obr. 3-59) z jemně- až střednězrnné žuly s tmavými prvky cizí horniny (xenolity). Kámen nese kromě jiného také silné stopy rzi. Zlomek je také postavený obráceně, to lze rozeznat z několika málo čitelných písmen bez textové souvislosti.

Obr. 3-59: Zlomek epitafu neznámého určení z jemno- až střednězrnné žuly. Obrázek je otočen o 180°, protože kámen je postavený vzhůru nohama. / Bruchstück eines Epitaphs unbekannter Zuordnung aus fein- bis mittelkörnigem Granit. Bild um 180°gedreht, da kopfüber aufgestellt.

ANNA WOHLRABOVÁ

Šestý epitaf zleva je z jemně- až střednězrnné žuly s tmavými prvky cizí horniny (xenolity) a až na jednu později přidanou obdélníkovou zárubu uprostřed kamene je velmi dobře zachovalý (obr. 3-60). Na horním konci je kámen kulatý; dole obdélníkový se zaoblenými rohy. Má jednoduchou rámovou linii a následující nápis: „HIER RUHET / DIE EHREN / GEACHTETE FRAU / ANNA WOHLRAP

/ ALT 31 JAHR / D. 16. FEPRUAR 1801 / GESTORPEN / GOTT
SCHENK / IHR DIE EWIGE / RUH A“ [volný překlad: „ZDE
ODPOČÍVÁ / CTĚNÁ PANÍ / ANNA WOHLRAB / 31 LET /
ZEMŘELA 16. ÚNORA 1801 / BŮH JÍ DEJ VĚČNÝ / KLID A“].

V roce 1787 byl jako majitel domu v zámeckém
předměstí uveden jistý ANTON WOHLRAB.²⁰⁸ Anna mohla být
jeho žena nebo příbuzná. Také písmeno „A“ na konci
nápisu by mohlo znamenat podpis křestního jména
„Anton“. V roce 1851 ve výše jmenovaném domě ještě také
žil jistý ANTON WOHLRAB; zřejmě se jednalo o syna nebo
vnuka majitele z roku 1787.²⁰⁹

Obr. 3-60: Epitaf ANNY WOHLRAB z jemno- až střednězrné žuly. /
Epitaph für ANNA WOHLRAB aus fein bis mittelkörnigem Granit.

Obr. 3-61: Tumba manželského páru Löw u východní zdi farního
kostela. / Tumba für das Ehepaar Löw an der Ostwand der
Pfarrkirche.

Tumba rodiny Löw na hřbitově

Před východní vnější zdí kostela stojí neobyčejný náhrobní
monument: více než metr vysoká, přibližně stejně široká
a téměř půl metru hluboká barokní tumba z roku 1715
(obr. 3-61). Zda tento náhrobní pomník stál na jeho
dnešním místě odjakživa, anebo sem byl později
přemístěn, není jasné.

Pomník je z béžového, tmavě zvětřalého hrubo-
zrnného pískovce, který místy obsahuje také oblázky
o velikosti až přes jeden centimetr. Zrna jsou především
z křemene a živce. Kámen pochází velmi pravděpodobně
z permokarbonových ložisek od Manětína.²¹⁰ Tato hornina
byla použita také na Svatojánský sloup, který byl tři roky
předtím vztyčen na plánském náměstí.

Jednoduchý, obdélníkový kámen podstavce je bez ozdob. Na něm stojící sarkofág je na všech čtyřech stranách po celé ploše pokryt nápisy. Monument je uzavřen klenutým, mírně přesahujícím víkem.

Náhrobek ve tvaru tumby umístil na hrob svých rodičů Dr. JOHANN FRANZ LÖW z ERLSFELDU.²¹¹ Otec JOHANN FRANZE LÖWA (1648–1725), WOLFGANG LÖW, byl starostou Plané, správcem města a radním. Jeho žena ELISABETH byla rozená ERLMANNIN z ERLSFELDU.²¹²

Rodák z Plané JOHANN FRANZ LÖW udělal pozoruhodnou kariéru; během svého akademického vzdělání získal titul doktora filozofie, medicíny a práv a roku 1685 byl za své mimořádné zásluhy povýšen do rytířského stavu, přičemž přijal titul své matky. Jako profesor Dr. JOHANN FRANZ LÖW VON ERLSFELD zemřel v Praze a tam byl také pochován.²¹³

Latinský nápis na náhrobku manželů Löwových je dnes již těžko čitelný; dochovaný překlad zní: „Na vpravdě zbožnou a synovskou památku svých rodičů: Wolfganga Löwa, správce města a městského radního a Elisabeth Löwin, rozenou Erlmannin von Erlsfeldt, pro dobrý příklad ostatním, jejich šťastný syn, který se jim narodil: Johann Franz Löw ze Svaté říše římské a císařských zemí, rytíř von Erlsfeldt, pán na Logowitz (Lojovice) a Modletitz (Modletice), doktor světské moudrosti, práva a medicíny, rada jeho císařského veličenstva, veřejný, řádný, královský primární lékař a profesor praktické medicíny, senior a děkan lékařské fakulty a rektor magnificus Univerzity Karlo-Ferdinandovy v Praze“.²¹⁴

Fara

Fara, která je památkově chráněna (dům čp. 133), stojí několik metrů východně od kostela (obr. 3-14: č. 14). Západní křídlo, orientované od severu k jihu (obr. 3-62), bylo postaveno v letech 1706-1708 na místě staršího gotického domu, ze kterého zůstaly pouze sklepy.²¹⁵ Nad vchodem na severní straně domu stojí následující slova:

„PaX huIC DoMVI saLVaqVe In ea ViVentIbVs et IntratIb Vs“; volně přeloženo: „Pokoj tomuto domu, spása těm, kdo v něm žijí, i těm, kdo do něj vstupují“.²¹⁶ Letopočet 1707 lze vyčíst z chronogramu latinského nápisu.

V roce 1737 bylo přistavěno východní křídlo, orientované od východu k západu (obr. 3-63), takže dům má dnes půdorys ve tvaru písmene „L“. Fara je natřená světle modrou a žlutou barvou, pouze dveře a okna východního křídla jsou bez nátěru.

Portál na severní straně mladšího křídla – v typicky barokním stylu s „uchy“ na všech čtyřech rozích – je ze střednězrnné biotitické žuly (obr. 3-63). Do horního dveřního rámu byl vyryt letopočet MDCC XXX VII: v tomto roce byla fara o přístavbu rozšířena. Všechny okenní rámy jsou zřejmě ze střednězrnné, slabě porfyrické žuly s živci o velikosti až jeden a půl centimetru. Vykazují zbytky omítky, silné jeden milimetr.

Obr. 3-62: Západní fasáda severojižního křídla fary, postaveného podle chronogramu v roce 1707, s kovaným železným křížem na žulovém podstavci. / Westfassade des laut Chronogramm 1707 errichteten Nord-Süd-Trakts des Pfarrhofs mit einem geschmiedeten Eisenkreuz mit Granitsockel.

Obr. 3-63: Severní strana přístavby fary z roku 1737 s dveřními a okenními zárubněmi ze žuly. / Nordfassade des 1737 errichteten Anbaus des Pfarrhofs mit Tür- und Fenstergewänden aus Granit.

---

⁴² RAUSCHER ad. 1964 (Plán města).

⁴³ SENFT & LENZ 1932, s. 154nn.

⁴⁴ SENFT & LENZ 1932, s. 22.

⁴⁵ URBAN ad. 1937, s. 22.

⁴⁶ URBAN ad. 1937, s. 203.

⁴⁷ URBAN ad. 1937, s. 209, 445.

⁴⁸ GEOVĚDNÍ MAPY 1 : 50 000.

⁴⁹ SCHMIDT 1789, s. 37.

⁵⁰ TREPESCH ad. 1964, s. 129.

⁵¹ NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV (NPÚ) 2015,
kat. č. 1000136303.

⁵² SENFT & LENZ 1932, s. 17; NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV (NPÚ)
2015, kat. č. 1000136303.

⁵³ SCHMIDT 1789, s. 37.

⁵⁴ SCHMIDT 1789, s. 37.

⁵⁵ TREPESCH ad. 1964, s. 129, 243.

⁵⁶ SENFT & LENZ 1932, s. 497.

⁵⁷ SENFT & LENZ 1932, s. 497.

⁵⁸ URBAN ad. 1937, s. 427, 433.

⁵⁹ SENFT & LENZ 1932, s. 18.

⁶⁰ NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV (NPÚ) 2015,
kat. č. 1000136303.⁶⁰ LEHRBERGER ad. 2007, s. 67nn.

⁶¹ RAUSCHER ad. 1986.

⁶² SENFT & LENZ 1932, s. 510; URBAN ad. 1937, s. 440.

⁶³ NOVOTNÁ 2020, s. 14.

⁶⁴ DUDENREDAKTION 1997, s. 569.

⁶⁵ URBAN ad. 1937, s. 75.

⁶⁶ URBAN ad. 1937, s. 41.

⁶⁷ URBAN ad. 1937, s. 119.

⁶⁸ URBAN ad. 1937, s. 44.

⁶⁹ SENFT & LENZ 1932, s. 154.

⁷⁰ NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV (NPÚ) 2015:
kat. č. 1000084487.

⁷¹ SENFT & LENZ 1932, s. 26; SCHMIDT 1789, s. 36;
URBAN ad. 1937, s. 24.

⁷² URBAN ad. 1937, s. 22; SCHMIDT 1789, s. 35.

⁷³ NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV (NPÚ) 2015:
kat. č. 1000084487.

⁷⁴ SENFT & LENZ 1932, s. 154; NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV
(NPÚ) 2015: kač. č. 1999993660.

⁷⁵ SENFT & LENZ 1932, s. 171.

⁷⁶ SCHMIDT 1789, s. 36; SENFT & LENZ 1932, s. 215.

⁷⁷ SOMMER & ZIPPE 1838, s. 217.

⁷⁸ SCHMIDT 1789, s. 36.

⁷⁹ SENFT & LENZ 1932, s. 519.

⁸⁰ SENFT & LENZ 1932, s. 519.

⁸¹ Geovědní mapy 1 : 50 000.

⁸² SENFT & LENZ 1932, s. 257.

⁸³ Geovědní mapy 1 : 50 000.

⁸⁴ Císařské povinné obtisky stabilního
katastru 1 : 2 880 – Čechy.

⁸⁵ URBAN ad. 1937, s. 147.

⁸⁶ SENFT & LENZ 1932, s. 475, 508.

⁸⁷ URBAN ad. 1937, s. 21, 60, 76.

⁸⁸ URBAN ad. 1937, s. 145.

⁸⁹ URBAN ad. 1937, s. 145nn.

⁹⁰ URBAN ad. 1937, s. 149.

⁹¹ URBAN ad. 1937, s. 151.

⁹² Urban ad. 1937, s. 154.

⁹³ URBAN ad. 1937, s. 159; Österreichische Nationalbank
2019 / Rakouská národní banka 2019.

⁹⁴ URBAN ad. 1937, s. 422n.

⁹⁵ BAXA ad. 2008, s. 10.

⁹⁶ NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV (NPÚ) 2015:
kat. č. 1162523961.

⁹⁷ SENFT & LENZ 1932, s. 508; NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV
(NPÚ) 2015: kat. č. 1000125248.

⁹⁸ SENFT & LENZ 1932, s. 306; SCHMIDT 1789, s. 35.

⁹⁹ SENFT & LENZ 1932, s. 478.

¹⁰⁰ URBAN ad. 1937, s. 62.

¹⁰¹ URBAN ad. 1937, s. 107.

¹⁰² SCHMIDT 1789, s. 35; URBAN ad. 1937, s. 64.

¹⁰³ URBAN ad. 1937, s. 62, 64.

¹⁰⁴ URBAN ad. 1937, s. 470.

¹⁰⁵ URBAN ad. 1937, s. 319.

¹⁰⁶ srov. URBAN ad. 1937, s. 321.

¹⁰⁷ URBAN ad. 1937, s. 321.

-
- ¹⁰⁸ URBAN ad. 1937, s. 173.
- ¹⁰⁹ URBAN ad. 1937, s. 151, 323.
- ¹¹⁰ URBAN ad. 1937, s. 324.
- ¹¹¹ TREPESCH ad. 1968, s. 65.
- ¹¹² URBAN ad. 1937, s. 325.
- ¹¹³ SENFT & LENZ 1932, s. 26; SCHMIDT 1789, s. 35.
- ¹¹⁴ URBAN ad. 1937, s. 24,
i zdroj k dalšímu textu k Dolní bráně.
- ¹¹⁵ TREPESCH ad. 1964, s. 747.
- ¹¹⁶ SENFT & LENZ 1932, s. 71.
- ¹¹⁷ SENFT & LENZ 1932, s. 65.
- ¹¹⁸ TREPESCH ad. 1968, s. 747.
- ¹¹⁹ URBAN ad. 1937, s. 243.
- ¹²⁰ NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV (NPÚ) 2015:
kat. č. 1000131252.
- ¹²¹ NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV (NPÚ) 2015:
kat. č. 1000146186.
- ¹²² NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV (NPÚ) 2015:
kat. č. 1000135203.
- ¹²³ NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV (NPÚ) 2015:
kat. č. 1000142666.
- ¹²⁴ NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV (NPÚ) 2015:
kat. č. 1000126676.
- ¹²⁵ NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV (NPÚ) 2015:
kat. č. 1000140267.
- ¹²⁶ NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV (NPÚ) 2015:
kat. č. 1000128737.
- ¹²⁷ NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV (NPÚ) 2015:
kat. č. 1000128737; SOMMER & ZIPPE 1838, s. 217.
- ¹²⁸ SCHMIDT 1789, s. 36.
- ¹²⁹ SENFT & LENZ 1932, s. 385.
- ¹³⁰ NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV (NPÚ) 2015:
kat. č. 1000128737.
- ¹³¹ SENFT & LENZ 1932, s. 481.
- ¹³² URBAN ad. 1937, s. 108.
- ¹³³ SENFT & LENZ 1732, s. 485n.
- ¹³⁴ SENFT & LENZ 1732, s. 485n.
- ¹³⁵ NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV (NPÚ) 2015.
- ¹³⁶ SENFT & LENZ 1932, s. 71.
- ¹³⁷ SENFT & LENZ 1932, s. 53.
- ¹³⁸ SENFT & LENZ 1932, s. 58.
- ¹³⁹ srov. SENFT & LENZ 1932, s. 58; překlad ANJA HATZKY.
- ¹⁴⁰ SENFT & LENZ 1932, s. 58.
- ¹⁴¹ SENFT & LENZ 1932, s. 65.
- ¹⁴² srov. SENFT & LENZ 1932, s. 65n.
- ¹⁴³ SENFT & LENZ 1932, s. 66.
- ¹⁴⁴ SENFT & LENZ 1932, s. 66.
- ¹⁴⁵ SENFT & LENZ 1932, s. 69.
- ¹⁴⁶ SENFT & LENZ 1932, s. 67.
- ¹⁴⁷ SENFT & LENZ 1932, s. 67.
- ¹⁴⁸ SENFT & LENZ 1932, s. 67.
- ¹⁴⁹ srov. GRUEBER 1879, s. 150.
- ¹⁵⁰ všechny údaje v tomto odstavci podle SENFT & LENZ
1932, s. 62n.
- ¹⁵¹ SENFT & LENZ 1932, s. 62n.
- ¹⁵² SENFT & LENZ 1932, s. 63.
- ¹⁵³ SENFT & LENZ 1932, s. 69.
- ¹⁵⁴ SENFT & LENZ 1932, s. 73.
- ¹⁵⁵ SENFT & LENZ 1932, s. 481.
- ¹⁵⁶ Srov. SCHMIDT 1789, s. 37.
- ¹⁵⁷ SENFT & LENZ 1932, s. 113.
- ¹⁵⁸ SENFT & LENZ 1932, s. 78.
- ¹⁵⁹ SENFT & LENZ 1932, s. 78.
- ¹⁶⁰ SENFT & LENZ 1932, s. 78.
- ¹⁶¹ SENFT & LENZ 1932, s. 113; URBAN ad. 1937, s. 210.
- ¹⁶² SENFT & LENZ 1932, s. 113.
- ¹⁶³ SENFT & LENZ 1932, s. 113.
- ¹⁶⁴ SENFT & LENZ 1932, s. 113.
- ¹⁶⁵ SENFT & LENZ 1932, s. 113.
- ¹⁶⁶ SENFT & LENZ 1932, s. 113; URBAN ad. 1937, s. 210.
- ¹⁶⁷ GERLACH & KNEBEL 1898, XV.
- ¹⁶⁸ DISTLER 1891, s. 52n.
- ¹⁶⁹ GURLITT 1878, s. 1423.
- ¹⁷⁰ STECHE 1883, s. 136.
- ¹⁷¹ LENZNER 2008.
- ¹⁷² LENZNER 2008.
- ¹⁷³ Sächsische Sandsteinwerke 2022.
- ¹⁷⁴ WALBURG 1987.

-
- ¹⁷⁵ SENFT & LENZ 1932, s. 133.
¹⁷⁶ SENFT & LENZ 1932, s. 481.
¹⁷⁷ SENFT & LENZ 1932, s. 133.
¹⁷⁸ SENFT & LENZ 1932, s. 114.
¹⁷⁹ SENFT & LENZ 1932, s. 113; URBAN ad. 1937, s. 210.
¹⁸⁰ SENFT & LENZ 1932, s. 364, 368.
¹⁸¹ SENFT & LENZ 1932, s. 395.
¹⁸² SENFT & LENZ 1932, s. 395, 502.
¹⁸³ SENFT & LENZ 1932, s. 395; SCHAT 2011.
¹⁸⁴ SENFT & LENZ 1932, s. 298n.
¹⁸⁵ SENFT & LENZ 1932, s. 298.
¹⁸⁶ SENFT & LENZ 1932, s. 298n.
¹⁸⁷ SENFT & LENZ 1932, s. 298, všechny další údaje
též z tohoto zdroje.
¹⁸⁸ SENFT & LENZ 1932, s. 299.
¹⁸⁹ SENFT & LENZ 1932, s. 351, 379.
¹⁹⁰ SOMMER 1838, s. 217.
¹⁹¹ SENFT & LENZ 1932, s. 295n., 351, 379.
¹⁹² SENFT & LENZ 1932, s. 296.
¹⁹³ FITZTHUM (in Über Grenzen hinweg
[z knihy „Za hranice“]) 1968, s. 129.
¹⁹⁴ SENFT & LENZ 1932, s. 198n.
¹⁹⁵ SENFT & LENZ 1932, s. 81.

- ¹⁹⁶ SENFT & LENZ 1932, s. 80n.
¹⁹⁷ srov. SENFT & LENZ 1932, s. 57, 81.
¹⁹⁸ SENFT & LENZ 1932, s. 81.
¹⁹⁹ SENFT & LENZ 1932, s. 134.
²⁰⁰ SENFT & LENZ 1932, s. 134.
²⁰¹ SENFT & LENZ 1932, s. 57.
²⁰² SOMMER 1838, s. 217.
²⁰³ SENFT & LENZ 1932, s. 80.
²⁰⁴ SENFT & LENZ 1932, s. 80, 504.
²⁰⁵ SENFT & LENZ 1932, s. 80.
²⁰⁶ SENFT & LENZ 1932, s. 78.
²⁰⁷ SENFT & LENZ 1932, s. 78.
²⁰⁸ SENFT & LENZ 1932, s. 511.
²⁰⁹ URBAN ad. 1937, s. 295.
²¹⁰ LEHRBERGER ad. 2007, 75nn.
²¹¹ SENFT & LENZ 1932, s. 365n.
²¹² SENFT & LENZ 1932, s. 361.
²¹³ SENFT & LENZ 1932, s. 361n.
²¹⁴ SENFT & LENZ 1932, s. 365n.
²¹⁵ SENFT & LENZ 1932, s. 141, 364;
NÁRODNÍ PAMÁTOVÝ ÚSTAV (NPÚ) 2015:
kat. č. 1000129512
²¹⁶ srov. SENFT & LENZ 1932, s. 365